

Knoz, Tomáš

Cíle a metody

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2006, pp. [27]-35

ISBN 8086488349 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123608>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Cíle a metody

Předkládaná práce se zabývá poměrně přesně vymezeným historickým procesem, který představoval důležitý krok při postupné proměně středoevropské společnosti od unie stavovských zemí k více či méně integrované monarchii doby Marie Terezie a Josefa II.⁴⁹ V zásadě je předmětem jejího zájmu také úzce vymezené období mezi lety 1620 a 1636, vzhledem ke složitosti procesu konfiskací a jeho souvislostem se staršími i mladšími analogickými a souvisejícími procesy však nebude možné toto vymezení dodržet zcela striktně. Do značné míry navazuje na práci o pobělohorských državách Karla staršího ze Žerotína. Jejím smyslem bylo formou sondy do struktury jednotlivých žerotínských dominií a života jejich obyvatel prostřednictvím mikroanalýzy popsat a objasnit proměny, které kolem roku 1620 postihly moravskou, českou a středoevropskou společnost a které proces pobělohorských konfiskací zevnitř nebo ze strany ovlivňovaly a jež by mohly být nazvány „lidským rozměrem pobělohorských konfiskací“.⁵⁰ Předkládaná práce z publikovaných zjištění vychází, jejím cílem je ovšem postižení procesu pobělohorských konfiskací jako celku. Ačkoliv se v žádném případě nevyhýbá uvádění a zkoumání jednotlivých případů a pracuje s osudy individuálních osob, zaměří se především na výzkum makrostruk-

(49) V posledních deseti letech probíhá dosti intenzivní diskuse, jež se zabývá oprávněností pojmu absolutismus. Ze zásadních statí na toto téma je možné uvést alespoň VIERHAUS, R.: *Barock und Absolutismus*. In: Garber, K. (ed.): *Europäische Barock-Rezeption*. Wiesbaden 1991, s. 45–62; HENSCHALL, N.: *The Myth of Absolutism. Change and Continuity in Early Modern European Monarchy*. London – New York 1992; SCHMALE, W.: *Absolutismus: Biographie eines Begriffs*. Beiträge zur historischen Sozialkunde 31, 2001, Nr. 4, s. 5–14; ASCH, R. G. – DUCHHARDT, H. (EDD.): *Der Absolutismus – ein Mythos? Strukturwandel monarchischer Herrschaft in West- und Mitteleuropa (ca. 1550–1700)*. Köln – Weimar – Wien 1996. Zde např. HINRICHS, E.: *Abschied vom Absolutismus? Eine Antwort auf Nicholas Henschall*. In: Asch R. G. – Duchhardt, H. (edd.): *Absolutismus – ein Mythos?*, s. 353–371; DUCHHARDT, H.: „Absolutismus“ – *Abschied von einem Epochenbegriff?* HZ 58, 1994, s. 113–122; ASCH, R. G. (ED.): *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (1600–1789)*. Köln – Weimar – Wien 2001; HINRICHS, E.: *Fürsten und Mächte. Zum Problem des europäischen Absolutismus*. Göttingen 2000. Srov. též pokus o přehled dosavadních dějin pojmu a současné diskuse KNOZ, T.: *Absolutismus nebo „absolutismus“? K dějinám jednoho pojmu*. ČMM 121, 2002, s. 451–483.

(50) KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé boře. Osoby, příběhy, struktury*. Brno 2001. Tato monografie vychází ze stejnojmenné disertační práce téhož autora. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé boře. Osoby, příběhy, struktury*. Brno 1999. (Disertační práce uložena na Filozofické fakultě MU Brno.) Dále srov. PÁNEK, J.: *Absolutismus, habsburská monarchie a české země na konferenci v Lipsku*. ČČH 101, 2003, s. 484.

tury zmiňovaného procesu, a to prostřednictvím analýzy materiálů vydávaných panovníkem, císařskou dvorskou komorou a místodržitelstvími či finančními orgány v jednotlivých zemích habsburského soustátí.⁵¹

Cílem předkládané práce je tedy analýza procesu, který bývá obvykle v historiografii označován pojmem pobělohorské konfiskace. První část práce je pokusem o detailnější a chronologicky řazený popis pobělohorských konfiskací na Moravě. Jde o pokus zachytit a rekonstruovat jednotlivé kroky konfiskačního procesu. Morava přitom může tomuto účelu sloužit velmi dobrým způsobem. Kolem roku 1620 byla zemí s obdobnou jazykovou, demografickou i právní strukturou, jako tomu bylo v Čechách coby jádru odporu proti moci Habsburků. Byla zemí, která byla většinově nekatolická, kde však katolická církev ve srovnání s Čechami zastávala podstatně silnější postavení. Byla teritoriem, kde se stavové připojili ke konfederaci a postavili se proti císaři, kde však i mezi evangelickými stavy existovala početně silná a politicky významná skupina náchýlná ke kompromisu. Byla oblastí, jež geograficky ležela natolik blízko Vídní, že se mnozí představitelé zdejší šlechty výrazně uplatňovali u panovníkova dvora; ve srovnání s Rakousy ovšem nikoliv natolik blízko, aby se císař s ohledem na vlastní bezpečnost zdráhal účastníkům povstání uložit přísnější tresty.⁵² Všechny tyto důvody, spolu s dosavadním nedostatečným stavem prozkoumání pobělohorských konfiskací na Moravě, jsou předpokladem k tomu, aby právě Morava byla územím, kde je možné průběh pobělohorského

(51) Základní teze týkající se metod a rozvrhu bádání o pobělohorských konfiskacích byly uvedeny v rozvrhujících studiích KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, 1994, s. 101–114; Týž: *Die Konfiskationen in Mähren nach 1620 als politischer und juristischer Prozess*. Frühneuzeit-Info 12, 2001, Heft 1, s. 40–52.

(52) O postavení Moravy v rámci českého státu psal od poloviny osmdesátých let předešlým Josef Válka a do jisté míry též Joachim Bahlcke. VALKA, J.: *K otázkám úlohy Moravy v české reformaci*. SCH 15, 1985, s. 67–80; Týž: *Morava ve struktuře a historii českého lenního a stavovského státu*. (Nástin problematiky.) In: Verbík, A. – Blažek, K. (edd.): *Moravský historický sborník*. Brno 1986, s. 22–45; Týž: *Morava ve stavovské konfederaci*, 1986, s. 333–349; Týž: *Čechy a Morava ve stavovských povstáních*. SPFFBU. C 34, 1987, s. 119–129; Týž: „Státní a zemské“ v českých dějinách. ČMM 109, 1990, s. 320–336; Týž: *Moravia and the Crisis of the Estates' System*, s. 149–157; Týž: *Morava a porážky českých stavovských povstání*. In: Vorel, P. (ed.): *Stavovský odboj roku 1547*. Pardubice – Praha 1999, s. 9–40; Týž: *Věrnosti a zrady Moravanů*. DaS 25, 2003, č. 3, s. 1–6. Joachim Bahlcke označil předbělohorskou Moravu dobře vystihujícím motem „Landespatriotismus und Loyalität“. BAHLCHE, J.: *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 32–38. Josef Válka se do jisté míry zabýval také postavením Moravy v rámci celé habsburské monarchie. VALKA, J.: *Politický systém a kultura habsburské monarchie 17. stol.* SCH 18, sv. 36, 1988, s. 116–119. Skutečností ovšem zůstává, že specifika Moravy v rámci celé habsburské říše, či dokonce v rámci celé střední Evropy ještě čekají na celkové objasnění. Do detailů se jim nevěnoval ani Robert J. W. Evans, který při svém zkoumání středoevropského regionalismu zůstal na rovině skupin zemí. EVANS, R. J. W.: *Vznik habsburské monarchie*, kap. Čechy: částečné přijetí, s. 232–276.

ských konfiskací považovat za zároveň natolik typický i specifický, že na něm bude možno tento proces náležitě popsat, vysvětlit a zodpovědět základní otázky, které si historikové raného novověku v posledních letech v této souvislosti kladou.⁵³

Druhá část práce se pokusí charakterizovat rozdíly a souvislosti, jež v procesu konfiskací rozdělávaly, nebo naopak spojovaly různé habsburské země. Z dostupných pramenů je patrné, že i přes výše uváděnou centrální povahu celého konfiskačního procesu, lze mezi jednotlivými zeměmi habsburského soustátí pozorovat značné rozdíly. Ty svědčí nejen o diferencované politice císaře Ferdinanda II. vůči jednotlivým částem jeho monarchie, obvykle vyjadřované úslovím „rozděl a panuj“, ale také o rozdílné právní a společenské tradici, která na počátku 17. století v jednotlivých habsburských zemích a skupinách zemí panovala a s níž se musel panovník i jeho centrální orgány vyrovnávat. Cílem uvedené kapitoly přitom není detailní popis konfiskačního procesu v jednotlivých zemích (až na výjimky sousedících s Moravou): Dolních a Horních Rakousích, Čechách, Kladsku, Slezsku a Opavsku, Uhrách (a Říši). Tento proces je většinou popsán ve starších či mladších, méně nebo více podrobných monografiích. Nejdůkladnější z nich je patrně Bílkova práce o konfiskacích v Čechách, ani Wolkanova disertace o konfiskacích v Dolních Rakousích za ní vzhledem ke svým analytickým kvalitám nezůstává příliš pozadu.⁵⁴ Předkládaná práce se proto soustředí na ty skutečnosti, které lze považovat za stěžejní pro zjištění sounáležitostí i rozdílů v průběhu pobělohorských konfiskací v jednotlivých zemích. Pokusí se navázat na základní otázky,

(53) VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy*. II. Morava reformace, renesance a baroka. Brno 1995; KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě*. In: Týž (ed.): *Morava v době renesance a reformace*, s. 81–95; německá upravená a opoznámkovaná verze Týž: *Die Konfiskationen in Mähren nach 1620 als politischer und juristischer Prozess*, s. 40–52; Týž: *Moravská barokní šlechta*. In: Týž (ed.): *Morava v době baroka*. Brno 2004, s. s. 45–54.

(54) Ze starších základních prací a rekonstrukcí konfiskačního procesu k problematice Dolních Rakous WOLKAN, R.: *Die Ächtung der Horner Konföderierten und die Konfiskation ihrer Güter*. Ein Beitrag zur Geschichte der Gegenreformation und des Ständewesens in Niederösterreich. Wien 1913. (Disertační práce.) K problematice Dolních a Horních Rakous HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen und die Konfiskationen protestantischen Besitzes im Jahre 1620 in Nieder- und Oberösterreich*. JbGGPÖ 58, 1937, s. 17–29. K problematice Čech BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*; k problematice Slezska, resp. Opavska a Krnovska ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace 1620–1630*. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově. Praha 1916; k problematice Moravy parciálně HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků (1622–1623)*. ČMM 51, 1927, s. 124–149. Uvedené práce dodnes představují jádro našich znalostí o pobělohorských konfiskacích. V mladším období ovšem také přibýlo několik studií: ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 165–194; MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*. Praha 1992, s. 77–98; KNOZ, T.: *K osudům moravských bradů*, s. 249–263; KNOZ, T. *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 101–114.

kteří si v podobných souvislostech pokládal například výše zmiňovaný Joachim Bahlcke v knize „*Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit*“.⁵⁵ Půjde o to pokusit se charakterizovat, nakolik byly uváděné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi překážkou ve snaze Ferdinanda II. o posílení centrální panovnické moci a jaký musel být vyvinut tlak, aby byl prostřednictvím konfiskačního procesu odpor stavů v jednotlivých zemích zlomen a zmiňované rozdíly oslabeny nebo eliminováno jejich politické vyznění. Zdá se, že Ferdinand II. si byl uvedených skutečností velmi dobře vědom. Proto mohl v různých zemích alespoň do určité míry, jež byla mimo jiné dána i jeho momentální politickou a vojenskou situací, zvolit pro zásah vůči místním stavům, jehož významnou součástí byly i konfiskace, výhodný termín, intenzitu i náležitou přísnost při skutečné aplikaci obecně formulovaných právních norem a sankcí.⁵⁶

V třetí části se práce zaměří na analýzu jednotlivých aspektů procesu konfiskací na území všech habsburských zemí.⁵⁷ Tam, kde se to bude jevit z důvodů analogie důležité, bude proveden výhled také mimo území habsburské monarchie. Práce se pokusí postihnout nejdůležitější aspekty pobělohorských konfiskací. Tyto aspekty samozřejmě při realizaci procesu konfiskací v první polovině 17. století byly vnímány jako jediný komplex, vzájemně se doplňovaly, prolínaly a spolupůsobily. Zkoumání různých aspektů pobělohorských konfiskací současnou historiografií umožňuje uvedený proces poznat v celé jeho šíři a složité struktuře. Vedle dvou „nejvýznamnějších“ aspektů – finančního a politického – lze ještě především hovořit o aspektu právním, náboženském, vojenském a sociálním. Na rozdíl od obvyklého přístupu výše uváděné starší generace českých historiků, kteří pobělohorské konfiskace sledovali na teritoriích jednotli-

(55) BAHLCHE, J.: *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit*. München 1994.

(56) Razantní postup byl proto zvolen v Čechách, více individuální v Dolních a Horních Rakousích. Hromadná sankce, jež ovšem počítala s možností vykoupení prostřednictvím různých pardonů a milostí, byla použita na Moravě nebo ve Slezsku. Velmi mírný postup byl uplatněn v Uhrách, kde hrozilo nebezpečí spojení uherské šlechty s Turky a s Gabrielem Bethlenem.

(57) K různým přístupům ke zkoumání sociálních (a jiných) struktur v raném novověku z poslední době GRAUS, F.: *Struktur und Geschichte*. Sigmaringen 1971; OESTREICH, G.: *Strukturprobleme der frühen Neuzeit*. Ausgewählte Aufsätze. Berlin 1980; TYŽ: *Strukturprobleme des europäischen Absolutismus*. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 15, 1968, s. 329–347; SEIBT, F.: *Revolution in Europa*. Ursprung und Wege innerer Gewalt. Strukturen, Elemente, Exempel. München 1984; BURKE, P.: *Soziologie und Geschichte*. Hamburg 1989. V naší historiografii srov. VYBÍRAL, Z.: *Die frühneuzeitliche Aristokratie als strukturelles Modell für die Erforschung der Geschichte der Macht in Mitteleuropa*. Zu der anthropologisch-soziologischen Auffassung der Geschichte der Macht. In: Bůžek, V. – Štefanová, D. (edd.): *Menschen – Handlungen – Strukturen*. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften. OH 9. České Budějovice 2001, s. 239–253.

vých zemí České koruny, umožňuje toto pojetí zvýraznění jejich obecného charakteru, daného dosti jednotným uplatněním sankce na území celé habsburské monarchie na základě více či méně univerzálního ideového i právního modelu. Jednotlivé klíčové prvky, například komunikace přes hranici zemí nebo nastupující středoevropská univerzalita části nabyvatelů konfiskátů a finančních spekulantů,⁵⁸ navíc při pohledu z úzkého zorného pole jedné země zcela zanikají nebo alespoň nejsou dobře zřetelné. Geograficky širší pohled mimo to umožňuje sledování většího počtu jednotlivých konfiskačních případů a kauz, a to zase poněkud bezpečnější zobecnění.⁵⁹

Uvedenému rozčlenění práce a základním otázkám, na něž se pokusí poskytnout odpověď, by měly odpovídat i zvolené metody. Základní použitou metodou je analýza. Jednou ze základních otázek, které si práce snaží pokládat, je otázka po struktuře společnosti, jež se díky procesu pobělohorských konfiskací konstitovala. Ptá se, nakolik jsou konfiskace výsledkem působení státní rezony a nakolik se pomocí uvedeného procesu proměňuje společnost směrem k nově strukturované a hierarchizované společnosti monarchické a státní.⁶⁰ Pro poznání příčin a průběhu změn sociálních struktur je zvolen postup, který se pokouší kombinovat několik základních principů.⁶¹ Některé z nich je přitom možno označit za klasické.

(58) Thomas Winkelbauer v této souvislosti zavádí pojem „Die Aristokratie als ‚Kitt‘ der Monarchie“. WINKELBAUER, T.: *Österreichische Geschichte 1522–1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht. Teil I.* Wien 2003, s. 191.

(59) Srov. KNOZ, T.: *Finanční aspekty pobělohorských konfiskací*. ČČH 100, 2002, s. 774–814; TYŽ: *Die Konfiskationen nach 1620 in der (erb)länderübergreifenden Perspektive*. Thesen zu wesentlichen Wirkungen, Aspekten und Prinzipien des Konfiskationsprozesses. (V tisku. Předneseno jako referát na konferenci o paradigmatu absolutismu v GWZO Leipzig v únoru 2003.) Uvedený přístup samozřejmě přináší úskalí určitého opakování, neboť jej tvoří trojí pohled na tutéž realitu. Například problematika oceňování konfiskovaných statků je z tohoto důvodu v předkládané práci sledována na dvou místech ze dvou odlišných úhlů pohledu. Nejprve v části věnované konfiskačnímu procesu na Moravě v kontextu dalších kroků moravských konfiskací a spíše v konkrétních dimenzích postupu moravské taxační komise. Posléze je oceňování statků spíše obecnějším způsobem analyzováno také v kontextu finančních souvislostí pobělohorských konfiskací v příslušné kapitole části věnované obecným aspektům konfiskačního procesu. Zvolený pohled navíc přináší „roztržštěné“ sledování některých osob, které v průběhu konfiskačního procesu vystupují při různých příležitostech v různých funkcích a situacích, jako se to týká např. Albrechta z Valdštejna nebo Karla z Liechtensteina. Na rozdíl od zmiňované práce o Žerotínových državách ve zvoleném schématu nelze sledovat důsledně v samostatných „medailonech“, nýbrž pouze v kontextu sledovaného procesu či aspektu konfiskací.

(60) O hierarchizaci HUBATSCH, W. (ED.): *Absolutismus*. Darmstadt 1973.

(61) Historikové starších i mladších generací se v podstatě bez větších problémů shodují v názoru, že v české a středoevropské společnosti došlo po roce 1620 ke společenským změnám. Pojem „změny“ se proto velmi často dostal do názvů i do vlastních textů jejich studií. Přesto v poslední době část historiků nejmladší generace o změnách nehovoří a zdůraz-

Především jde o metody politického a právního dějepisectví. Jedním ze základních pohledů na pobělohorské konfiskace totiž zůstává jejich interpretace jako prostředku politického boje, resp. jako prostředku soupeření o politickou moc. Takovýmto způsobem pohlíželi na pobělohorské konfiskace i takoví badatelé, jako byli výše uvádění Tomáš V. Bílek, Josef Zukal nebo František Hrubý. Nevzdali se ho však ani badatelé podstatně mladší, kteří se odhodlali k posunu ve vztahu ke klasické politické historiografii, např. jejím propojením s metodami historické antropologie. V našem prostředí se po vzoru francouzské „nouvelle histoire“ pokusil o rehabilitaci politického dějepisectví především Josef Válka, a to i na tématech jako je stavovské povstání nebo přímo pobělohorské konfiskace.⁶² V souvislosti se zkoumáním stavovství je zde nutno připomenout alespoň postupy Josefa Janáčka a Jaroslava Pánka či v rakouské historiografii Thomase Winkelbauera.⁶³ Poslední dobou se podobnou cestou zkoumání policických dějin, resp. dějin moci, vydal také Zdeněk Vybíral.⁶⁴

Do stejné skupiny „klasických“ metod patří také postup právněhistorický. Nelze opomenout skutečnost, že konfiskace byly především právním procesem a právní sankcí, kterou navíc v druhém plánu provázela celá řada právních kroků a jednotlivých právních aktů. I padesátá a šedesátá léta přinesla bohatou diskusi na téma výpovědní schopnosti právních a především legislativních pramenů, nelze se bez jejich analýzy obejít ani dnes.

ňuje kontinuitu s předbělohorským obdobím. POLIŠENSKÝ, J. – SNIDER, F.: *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*. ČsČH 20, 1972, s. 515–526. František Matějek nazval celou jednu kapitolu své zásadní stati „Proměny v majetcích feudální třídy“ a také v jejím textu hovoří o „změnách“ a „proměnách“. MATĚJEK, F.: *Bílá hora a moravská feudální společnost*, s. 81.

(62) VALKA, J.: „*Politická zřevň“ Viléma z Pernštejna (1520–1521)*. Příspěvek k dějinám českého politického myšlení v době jagellonské. ČMM 90, 1971, s. 63–72; TÝŽ: *K otázkám úlohy Moravy v české reformaci*, s. 67–80; TÝŽ: *Morava ve stavovské konfederaci*, s. 333–349. Spisů a studií Josefa Války, jež by v této souvislosti měly být zmíněny, by mohlo být uvedeno podstatně více.

(63) JANÁČEK, J.: *České dějiny*. Doba předbělohorská 1526–1547. I/1, 2. Praha 1971, 1984. PÁNEK, J.: *Das politische System des böhmischen Staates im ersten Jahrhundert der habsburgischen Herrschaft (1526–1620)*. MIOG 97, 1989, s. 53–72. TÝŽ: *Úloha stavovství v předbělohorské době*, s. 732–761. TÝŽ: *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky*. Kromě dvou uvedených autorů lze v této souvislosti zmínit ještě alespoň Volkera Presse a Josefa Poliškého. PRESS, V.: *Der niederösterreichische Adel um 1600 zwischen Landhaus und Hof – eine Fallstudie*. In: Klingenstein, G. – Lutz, H. (edd.): *Spezialforschung und „Gesamtgeschichte“*. Wien 1981, s. 17–47; TÝŽ: *The System of Estates in the Austrian Hereditary Lands and in the Holy Roman Empire: A Comparison*. In: Evans, R. J. W. – Thomas, T. V. (edd.): *Crown, Church and Estates*. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. London 1991, s. 1–22.

(64) VYBÍRAL, Z.: *Stavovství a dějiny moci v českých zemích na prahu novověku*. (Nové cesty ke starému tématu). ČČH 99, 2001, s. 726–751; TÝŽ: *Die frühneuzeitliche Aristokratie als strukturelles Modell*, s. 239–253; TÝŽ: *Stavovská Morava mezi Rudolfem II. a Matyášem*. ČMM 114, 1997, s. 347–386.

Pobělohorské konfiskace ostatně jako právní proces vnímali také jejich současníci. Jako takový je dokonce respektovaly i osoby, které byly konfiskací postiženy na vlastním majetku.⁶⁵ K právněhistorickému výzkumu je nutno přiřadit také pohled z pozice dějin správy. Bez dobrého poznání měnicí se funkce, kompetencí i personálního obsazení jednotlivých úřadů, které do pobělohorských konfiskací zasahovaly, by totiž vůbec nebylo možné tento proces pochopit a nějakým způsobem interpretovat. V některých případech k tomu patří také pokus o vytvoření detailní typologie a interpretace příslušných pramenů, jež mnohdy sice vycházely z oficiálních kancelářů, ale přesto byly výrazně ovlivněny osobní zainteresovaností zúčastněných osob.⁶⁶ Zároveň je ovšem potřeba připomenout, že při aplikaci právněhistorického pohledu na problematiku pobělohorských konfiskací nelze vystačit se statickým a formálním přístupem k tomuto problému, nýbrž je potřeba se poučit také z přístupů francouzské školy Annales, která vedle zkoumání právních institucí bere v úvahu také „právní praxi“.⁶⁷

Komplexní pohled na problematiku pobělohorských konfiskací samozřejmě vyžaduje i další metodologické přístupy. Zvláště v částech věnovaných konfiskacím na Moravě je využito pohledu na regionální dějiny zhruba v té podobě, jak k nim v posledních letech přistupovali především Josef Válka, Joachim Bahlcke, Václav Bůžek nebo Jaroslav Čechura. Opmenout nebylo možné ani přístupy sociální, kulturní historiografie a okrajově také historické antropologie, jejichž základ byl položen především francouzskou školou Annales a „novou historií“, jejichž možnosti využití a uplatnění pro české a především moravské dějiny již v sedmdesátých a osmdesátých letech zprostředkovával především již výše několikrát zmínovaný Josef Válka. Ve srovnání s prací o pobělohorských državách Karla staršího ze Žerotína, kde byly formou sondy na vybraných dominiích detailně zkoumány proměny pobělohorské společnosti, včetně konfiskací, bude v předkládané studii položen poněkud menší důraz na metody mikrohistorie, prezentované detailním děním na jednotlivých konfiskovaných dominiích. Předmětem předkládané práce je spíše poznání makrostruktury celého dění. To však neznamená, že budou pominuty jednotlivé kon-

(65) HATTENHAUER, H.: *Europäische Rechtsgeschichte*. ²Heidelberg 1994, s. 375–418.

(66) FELLNER, T. – KRETSCHMAYR, H.: *Die österreichische Zentralverwaltung*. Abteilung I. 1491–1749. Wien 1907; JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989.

(67) Problematice právní mentality a právní praxe bylo speciálně věnováno celé jedno číslo časopisu Annales, kde se tímto problémem zabýval především Laurent Thévenot. Annales. Economie. Sociétés. Civilisation. 47e Année. No 6. Novembre–Decembre 1992. Thema: Droit. Histoire. Sciences sociales.

fiskační případy či jednotlivé osoby a jejich osudy.⁶⁸ Nemůže tak tomu být již proto, že mnohé konfiskační dokumenty nemají obecnou právní povahu, ale že naopak byly vydávány pro jednotlivá konfiskovaná panství nebo pro jednotlivé kauzy. Celkový obraz pobělohorských konfiskací proto není možné rekonstruovat, aniž by se (alespoň formou sondy) vycházelo z detailního studia jednotlivých případů a situací, které potom lze alespoň částečně a s největší opatrností zobecnit s využitím induktivních a deduktivních postupů.⁶⁹

Celá řada autorů, kteří se v minulosti věnovali analýze pobělohorských konfiskací, se zaměřila na jejich statistické vyhodnocení a na využití kvantitativních metod. Předkládaná práce využívá tyto metody jen ve velmi omezené míře, například v souvislosti s rozbořením konfiskačních protokolů.⁷⁰ Prameny, které se vztahují k procesu pobělohorských kon-

(68) V předkládané práci se z uvedeného důvodu vyskytuje celá řada jmen jednotlivých osob. S tím souvisí i potřeba alespoň provizorně se vyrovnat se stále otevřeným problémem. Bude tak učiněno stejným způsobem jako v publikaci *Državy Karla staršího ze Žerotína*, což má mimo jiné zdůraznit i vzájemný vztah těchto dvou knih, ačkoliv si je autor vědom, že nejde o jediný možný přístup. Křestní jména jsou až na výjimky převáděna do české formy bez ohledu na formu psaní v pramenech a užití v různých jazycích (např. Franz, Francesco → František). Výjimka je ponechána zpravidla v případech křestních jmen umělců nebo tam, kde je tento tvar jména obecně užíván a je zvykem je užívat v originále (např. nikoliv František Luyckx, ale Frans Luyckx), popř. v některých výjimečných případech, kde je určitý tvar jména zažit (Georg Erasmus Tschernembl, nikoliv Jiří Erasmus). Ještě větší problémy vznikají při přepisu jmen rodových a příjmení, pro něž neexistuje žádná jednoduchá nezpochybnitelná norma. Nakonec bylo přistoupeno k formě kdy česky jsou psána jména osob, evidentně užívajících češtinu jako mateřský jazyk, resp. jména tradičních českých rodin (např. nikoliv Zierotín, nýbrž Žerotín, nikoliv Waldstein nebo Wallenstein, nýbrž Valdštejn). Cizí jména zůstávají v původní normě, pouze se sjednocuje jejich pravopis (např. Trautmansdorf, Trautmansdorf, Trauttmansdorf → Trauttmansdorff). Problémem samozřejmě zůstává několik jmen, které přináležejí cizím rodům, které ovšem do českých zemí přišly ještě před Bílou horou, a způsob jejich psaní nebyl v českých textech sjednocen ani ve sledované době, ani nikdy později. V těchto případech je dána přednost formě původní, pokud lze ovšem o původnosti v tak velmi složité věci vůbec hovořit (Dytrychštejn, Ditrichštejn, Dietrichštejn → Dietrichstein; Lichtenštejn, Liechtenštejn → Liechtenstein). Ani v těchto případech ovšem není postupováno bez vědomí relativity a tedy ani bez případných výjimek (např. Forgacs, Forgatsch, Forgach → Forgáč).

(69) HROCH, M. (ED.): *Úvod do studia dějepisu*. Praha 1985, s. 201–203.

(70) Využitím statistických metod se vyznačovaly prakticky všechny starší práce, především studie Františka Hrubého. Jedním z posledních pokusů o statistické vyjádření výsledků pobělohorských konfiskací v Čechách byly stati uveřejněné ve sborníku vydaném v řadě Acta Universitatis Carolinae. ČORNEJ, P.: *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, s. 165–194. FELCMAN, O.: *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*. AUC, Philosophica et Historica I. Studia historica 14, 1976, s. 195–224. V předkládané práci umožňují alespoň částečně využití statistických metod například rozbor moravského konfiskačního a úpadkového protokolu, který vyjadřoval určitý stav k určenému datu a na vymezeném území a který například ve srovnání s materiály císařské dvorské komory přece jen je v jistém

fiskací totiž obvykle nemají statistickou povahu a pomocí jejich vyhodnocení lze získat jen orientační údaje. V materiálech císařské dvorské komory i v dietrichsteinské korespondenci se například velmi často vyskytují odkazy na akta, která dnes nejsou dostupná. Zdá se, že například do pamětních knih císařské dvorské komory nebyly z dosud neznámého důvodu zaznamenávány veškeré dokumenty, které tento císařský orgán vydával. Vedle toho je potřeba počítat s dalšími skutečностями, které spoluurčovaly konfiskační proces. Část statků byla konfiskována pouze částečně, konfiskovaná osoba si mohla statek ponechat a určený zlomek sumy zaplatit ve formě pokuty v hotových penězích. Proto nelze jednoznačně vyjádřit, zdali je možné takovéto statky statisticky uvádět jako statky konfiskované. Stejně tak tomu je v těch případech, kdy byl konfiskovaný statek zakrátko restituován nebo ho získal blízký příbuzný postižené osoby. Jednoduchému statistickému vyjádření se vymykají i ty případy, kdy byl statek prodán za jinou nežli taxovanou částku. Zjišťujeme, že se v procesu konfiskací velmi často vyskytuje hned několik položek, které je možno označit za cenu konfiskátu. Jednak je to taxační suma, dále vydražená částka a někdy i částka skutečně zaplacená státní pokladně. Vše navíc komplikuje výrazná inflace, ke které docházelo během více jak desetiletí probíhajícího konfiskačního procesu, včetně znehodnocené mince, v níž byla část konfiskátů uhrazena. Ze všech uvedených důvodů by přílišný důraz na kvantitativní metodu při výzkumu pobělohorských konfiskací přinesl pouze problematické výsledky.⁷¹

smyslu slova pramenem statistické povahy. V poslední době se statistickému vyjádření změn v pozemkové držbě na Moravě v předbělohorské a pobělohorské době věnují olomoučtí badatelé David Papajík a Martin Zdražil. Právě jimi používané přístupy ukazují, že užití statistických metod a práce se zdánlivě exaktními čísly v souvislosti s pobělohorskými konfiskacemi nemusí vždy přinášet jednoznačné výsledky. PAPAJÍK, D.: *Majetkové poměry na střední Moravě ve 14. a 16. století*. Olomouc 2003; ZDRAŽIL, M.: *Změny feudální držby na území střední Moravy v letech 1619–1642*. Olomouc 2001. (Seminární práce uložena na FF UP Olomouc.)

(71) Termíny, které vyjadřují dobové názvy úřadů, dobové právní a ekonomické dokumenty a akty nebo dokonce topografické názvy, bývají v pamětních knihách císařské dvorské komory zpravidla uvedeny v německém originále, mnohé z nich ani nemají dobový či moderní český ekvivalent. Jejich překlady uváděné v předkládaném textu proto mohou být pouze přibližné. Pokud je to možné, drží se obvyklého úzu. Navíc ani dobový originál mnohdy nemá ustálený pravopis, popř. se různým způsobem terminologicky liší. Jindy ovšem pouze drobná terminologická odlišnost vystihuje dvě zcela různé právní či jiné rozdílnosti. V předkládaném textu tedy muselo být přistoupeno k jistému kompromisu. Tam, kde je to potřeba, jsou termíny vysvětleny přímo v textu, jindy je jejich vysvětlení součástí poznámkového aparátu. Poslední variantou je uvedení dobového termínu v hranaté závorce. Cílem takto zvoleného postupu je pokus o vyváženost mezi odbornou terminologickou přesností (která by zřejmě vyžadovala důsledné uvádění relevantních pojmů v hranatých závorkách) a jazykovou a literární stránkou textu.

